

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, заступника директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України на дисертаційне дослідження Таргоній Івонни Василівни «Формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності», представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 – Освіта/педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Докорінні зміни в сучасному українському суспільстві загострили проблему формування толерантності студентської молоді.

Особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх учителів до формування толерантності, оскільки вчитель має володіти знаннями й практичними вміннями та навичками для формування толерантності учнів.

Дисертаційна робота І. В. Таргоній виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету «Формування професійної компетентності майбутніх вчителів технологій у контексті неперервної професійної освіти України» (державний реєстраційний номер № 0116U005228).

Тему дисертації затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 26.12.2018 р.) і погоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 29.01.2019 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

На засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми дисертанткою уточнено сутність понять: «толерантність», «толерантність студентів педагогічних коледжів», «формування толерантності студентів педагогічних коледжів»; схарактеризовано потенціал позааудиторної

діяльності педагогічних коледжів у контексті проблеми формування толерантності студентів; визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертанткою *уперше* визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності (удосконалення змісту позааудиторної діяльності шляхом реалізації авторської програми виховних годин для студентів педагогічних коледжів «Крокуємо до толерантності»; залучення студентів педагогічних коледжів до участі у студентському самоврядуванні, спрямованого на формування толерантної поведінки; організація та проведення занять для наставників студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів»); уточнено сутність ключових понять дослідження: «толерантність», «толерантність студентів педагогічних коледжів», «формування толерантності студентів педагогічних коледжів»; визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) з відповідними показниками та схарактеризовано рівні сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; схарактеризовано потенціал позааудиторної діяльності педагогічних коледжів у контексті проблеми формування толерантності студентів педагогічних коледжів; подальшого розвитку набули зміст, засоби, форми і методи формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Чітко визначений науковий апарат дослідження – об'єкт, предмет, мета, завдання, окреслено методи дослідження, розкрито його наукову

новизну та практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

Дисертантка ставить за мету – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Завдання, які розв'язуються автором у дисертаційному дослідженні, свідчать про його логічну послідовність, наукову новизну і методологічну обґрунтованість.

Зазначимо, що структура дисертації відрізняється послідовністю і систематичністю, що свідчить про глибоке знання дисертанткою сутності досліджуваної проблеми.

Хотілося б насамперед відзначити ґрунтовність й усебічність проведеного дисертанткою аналізу проблеми формування толерантності у студентської молоді у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, що дозволило уточнити сутність ключових понять дослідження: «толерантність», «толерантність студентів педагогічних коледжів», «формування толерантності студентів педагогічних коледжів».

Дисертанткою визначено критерії і показники сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів: *когнітивний* (наявність знань про сутність феномена «толерантність»; знання про якості толерантної особистості; усвідомлення існування меж толерантності); *емоційно-ціннісний* (розвинена емпатія; мотивація на виявлення якостей толерантної особистості; прагнення до діалогічного спілкування); *поведінковий* (виявлення гуманності, терпимості, доброзичливості, чуйності, самовладання; уміння взаємодіяти, співпрацювати та вступати в діалогічне спілкування; знаходити способи попередження та розв'язання конфліктів); а також визначено та схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів.

З метою визначення рівнів сформованості толерантності дисертантка добирає відповідний діагностичний інструментарій: метод незакінчених

речень, бесіда, тест «Оцінка рівня емпатійних здібностей» (В. Бойко), методика діагностики спрямованості особистості (Б. Басса), метод узагальнених незалежних характеристик, методика діагностики доброзичливості за шкалою Кемпбелла, а також окремі методики: діагностика вольового потенціалу особистості; сформованості комунікативних та організаційних здібностей» «Експрес-діагностика поведінкового стилю в конфліктній ситуації (М. Фетискін, В. Козлов, Г. Мануйлов), педагогічні спостереження.

Незаперечним і доказовим є матеріал дисертації, в якому розкриваються методика та результати констатувального та формувального етапів дослідження.

Дисертанткою теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності, а саме: удосконалення змісту позааудиторної діяльності шляхом реалізації авторської програми виховних годин студентів педагогічних коледжів «Крокуємо до толерантності»; залучення студентів педагогічних коледжів до участі у студентському самоврядуванні, спрямованого на формування толерантної поведінки; організація та проведення занять для наставників студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів».

Реалізація *першої педагогічної умови* передбачала розробку та впровадження авторської програми виховання студентів педагогічних коледжів «Крокуємо до толерантності», яка включала різноманітні форми роботи, серед яких: тематичні бесіди, тренінгові заняття, майстерня спілкування, вікторини, підготовка повідомлень, роз'яснення проблемних ситуацій, обговорення прочитаних книг, висловлювань про толерантність, відеопрезентація, демонстрація та обговорення фільмів, інсценування, робота в малих групах, індивідуальні консультації; а також методів: розповідь, пояснення, переконання, бесіда, дискусія, приклад, вправи, педагогічна

вимога, суспільна думка, створення виховуючих ситуацій, мозковий штурм, метод проектів, рольові та імітаційні ігри.

Реалізація другої педагогічної умови – залучення студентів педагогічних коледжів до участі в студентському самоврядуванні, спрямованому на формування толерантної поведінки – сприяла створенню можливостей для неформального спілкування студентів у малих групах, виявленню терпимості, гуманності, доброзичливості, чуйності, розвитку емпатії; упровадженню конкретної програми дій, спрямованої на проведення диференційованої роботи із студентами, які виявили різні рівні сформованості толерантності; сприяла розширенню педагогічного кругозору, удосконаленню вмінь взаємодіяти, співпрацювати, вступати в діалогічне спілкування, знаходити способи попередження та розв'язання конфліктів.

Реалізація третьої педагогічної умови передбачала організацію та проведення занять з наставниками студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів» (лекції, творча майстерня, круглий стіл, заняття-практикуми).

Чітку логічну структурованість роботи забезпечують узагальнення та висновки, систематизація матеріалу у вигляді таблиць.

Висновки дисертації достатньо виважені, логічні, достовірні, науково обґрунтовані й відповідають поставленим завданням.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, висвітлює основні положення змісту дисертації.

Кількість та обсяг опублікованих праць переконує в належній апробації та впровадженні основних положень дослідження.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Таргоній Іванни Василівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, теоретичні та емпіричні результати дослідження спрямовані на успішне розв'язання чотирьох наукових завдань. Отримані здобувачкою результати можна коротко сформулювати таким чином: на засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми

уточнено сутність понять «толерантність», «толерантність студентів педагогічних коледжів», «формування толерантності студентів педагогічних коледжів»; схарактеризовано потенціал позааудиторної діяльності педагогічних коледжів у контексті проблеми формування толерантності студентів; визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Для застосування у позааудиторній діяльності педагогічних коледжів надзвичайно корисними є розроблені автором програма виховних годин для студентів педагогічних коледжів «Крокуємо до толерантності»; заняття для наставників студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів»; комплексна програма діагностування рівнів сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Олександра Барвінського (довідка № 224 від 19.05.2020 р.), Івано-Франківського фахового коледжу ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (довідка № 172 від 14.05.2020 р.), Коломийського педагогічного коледжу (довідка № 49 від 20.05.2020 р.), Луцького педагогічного коледжу (довідка № 197 від 26.05 2020 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані науковцями і викладачами для розроблення посібників, методичних рекомендацій для наставників студентських груп, під час викладання дисциплін «Теорія і методика виховання», «Методика виховної роботи», у системі післядипломної педагогічної освіти.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (293 назви, з них – 15 іноземною мовою), 21 додаток на 42 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, з них 160 сторінок основного тексту.

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів дослідження, наведено дані про впровадження й апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «Теоретичні основи формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності» – на засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми уточнено сутність ключових понять досліджень.

Дисертантка уточнює сутність понять: *«толерантність»* як складного особистісного морального утворення, яке характеризується здатністю людини сприймати без агресії існування інших ідей, поглядів, переконань, звичок; виявляється в терпимому ставленні до іншої людини, емпатійності, довірі, співпраці, здатності до діалогу з іншими; спрямованості на конструктивне розв'язання конфліктних ситуацій; *«толерантність студентів педагогічних коледжів»* розглядає як важливу професійну якість майбутнього педагога, що виявляється в активній моральній позиції та готовності до конструктивної взаємодії з іншими учасниками педагогічного процесу; характеризується виявленням гуманності, терпимості, доброзичливості, спрямованістю на вирішення конфліктних ситуацій в професійній сфері на ненасильницькій основі; *«формування толерантності студентів педагогічних коледжів»* розглядає як спеціально організований процес, в основі якого – сприйняття іншої людини як цінності; прагнення до співробітництва як позитивного способу взаємодії з людьми, спрямований на розширення інформаційного поля з проблеми толерантності, формування

толерантної свідомості та досвіду толерантної поведінки, розвитку здатності до самовдосконалення та професійної реалізації майбутніх педагогів.

Схарактеризовано потенціал позааудиторної діяльності педагогічних коледжів у контексті проблеми формування толерантності студентів.

У *другому розділі* – «Стан сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності» – визначено критерії та показники сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; схарактеризовано рівні сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; наведено результати констатувального етапу експерименту.

На основі використання методу експертного оцінювання було визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

У *третьому розділі* – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності» – висвітлено зміст та процедуру формувального етапу експерименту; наведено результати дослідження в динаміці сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів.

Додатки до дисертації є інформативними і слугують науково-методичним підґрунтям для впровадження комплексної програми діагностування рівнів сформованості толерантності студентів педагогічних коледжів; впровадження обґрунтованих педагогічних умов формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Дисертаційна робота І. В. Таргоній є завершеним і цілісним дослідженням.

Повнота висвітлення основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 одноосібних публікаціях здобувача, серед яких: 7 відображають основні

положення дисертації (з них 1 – у зарубіжному виданні, 3 мають апробаційний характер, 4 додатково висвітлюють результати дисертації).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних дисертанткою результатів, висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Працюючи над розв'язанням першого завдання дослідження, що полягало у тому, щоб на засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми уточнити сутність понять «толерантність», «толерантність студентів педагогічних коледжів», «формування толерантності студентів педагогічних коледжів», доцільніше було б хоча б коротко розкрити історико-педагогічні аспекти проблеми толерантності.

2. У підрозділі 1.2. доцільно було б розписати форми і методи формування толерантності студентів педагогічних коледжів за допомогою яких найефективніше формується толерантність у зазначеного контингенту здобувачів вищої освіти.

3. Бажано було б у реалізації педагогічних умов більше уваги приділити їхньому взаємозв'язку, чим ще раз підтвердити цілісність процесу формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

4. На думку опонента, дисертація значно виграла б, якби в ній було окреслено регіональні відмінності під час експериментальної перевірки педагогічних умов формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

5. У додатках дисертації бажано було б представити повний зміст занять для наставників студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів».

6. Дисертація значно виграла б, якби містила підрозділ з методичними рекомендаціями щодо формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

7. На жаль, у дисертації зустрічаються граматичні та стилістичні огріхи.

Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертація «Формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності» є цілісним, логічним, завершеним і самостійним дослідженням, що за науковим рівнем, новизною поставлених задач, обґрунтованістю основних положень, висновків відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор Іванна Василівна Таргоній заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з науково-
експериментальної роботи

Інституту проблем виховання НАПН України *кан* Л. В. Канішевська

Канішевська Л. В.